

Toplumsal Ekoloji

Feyzullah Ünal*

ÖZET: Bu çalışmada, ekolojik sorunların ortaya çıkışı ve çözümüne yönelik farklı bir bakış açısı getiren toplumsal ekoloji düşüncesinin her yönüyle ortaya konulması ve diğer ekolojik hareketlerin toplumsal ekoloji bakış açısıyla irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, toplumsal ekoloji düşüncesinin ortaya çıkışı ve hedefleri ortaya konularak, toplumsal ekolojinin genel ekolojik hareketler içindeki yeri ve ekolojik sorunların çözümüne sağlayacağı katkılar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, ekolojik hareketler, toplumsal ekoloji, çevre, yerel yönetimler

Social Ecology

ABSTRACT: In this study, it has been aimed to elaborate the emergence of the ecological problems and the idea of social ecology as an approach for its solution with its different perspectives and its comparison with the other ecological movements. For this reason, in this study, the emergence of the idea of social ecology and its targets and its position within the general ecological movements and its contribution for the solution of the ecological problems have been tried to be explained and discussed.

Keywords: Ecology, ecological movements, social ecology, environment, local governments.

GİRİŞ

Toplumsal ekoloji, Amerikalı anarşist bilim adamı Murray Bookchin tarafından geliştirilmiş ve işlenmiş bir düşünce akımıdır. Bookchin, 1960'lı yıllardan itibaren günümüzdeki toplumsal yapıyı radikal ekolojik bir perspektifle eleştirerek, ekolojik bunalımın toplumsal ve siyasal kökenleri üzerinde bir çok araştırma ve inceleme yapmıştır. Bookchin'e göre salt doğal kaynakları korumayı öne çıkarıp konunun diğer boyutlarını gözardı eden ekolojist akımlar hümanist değildir ve çevreyi tahrip etmektedir. Ona göre, bu tür ekolojist akımların ekolojik krize çözüm getireceğini ve toplumsal değişime önderlik edebileceğini düşünmek boşuna bir beklentidir.

Bookchin'in anarşist gelenek içinde sol-liberter çizgide olması toplumsal ekolojinin anarşist unsurlar içermesine yol açmıştır. Bookchin, anarşist olan Kroopotkin'den etkilendiği için toplumsal ekoloji üzerinde anarko-komünizmin etkileri açıkça görülmektedir. Bookchin'in amacı, ekolojik sorunların toplumsal kaynaklarına ilişkin tutarlı bir görüş geliştirmek, böylece toplumu akılcı bir çizgide tutarak yeniden yapılandırarak eko-anarşist bir proje sunmaktır(Önder, 2003:186-187).

Çağımızın ekolojik krizinin tehlikesi ve özü, Bookchin'in de belirttiği gibi, günümüzdeki toplumun geçmişteki tüm toplumlardan daha çok organik evrimi bozuyor olmasıdır. Bookchin'e göre, insanlık hayatın dokusunun bir parçasıdır ve insanlığın geleceği, hayatın çeşitliliği ve karmaşıklığına bağlıdır. İnsanın gelecekte hayatını sürdürebilmesi de organizmaların uzun dönemde giderek karmaşık ve karşılıklı bağımlılık biçimlerine evrilmesine dayanmaktadır. Ona göre, hayatın karmaşık bir ağ haline gelmesi, ilksel hayvan ve bitkilerin son derece çeşitli biçimler alması, insanlık ve doğanın evrimi ve hayatta kalması için bir önkoşul teşkil etmektedir(Bookchin, 1996a:40). Bununla birlikte insanın organik evrimin dışında olmadığını hatırlatmak önemlidir. Daha da önemlisi insanın, doğal evrim tarafından kendisine bahsedilen potansiyelleri sonucu önemli bir noktada olduğunun vurgulanmasıdır. Zira artık insan evrim sürecinin yönünü belirleyebilme yetisine sahiptir. Yani insanlar şimdi hiç olmadığı kadar hayatı bir yol ayırımına gelip dayanmışlardır. İnsanlar, ya bu sistemin temel çelişkilerini görmezden gelip – hiyerarşi sistemi ve sınıfları- var

* Yrd.Doç.Dr. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü.

olan yıkıcı sistem içinde yok olmayı bekleyecek ya da tahakkümü bertaraf eden özgürlükçü demokratik yapılanmalarla oluşan ekolojik bir toplum oluşturacaklardır. İşte Toplumsal Ekoloji, şu anki sınıflı ve hiyerarşik topluma alternatif olarak, özgürlükçü ekolojik bir toplumu hedeflemektedir(İdem, 2002:10). Bu çalışmada da ifade edileceği gibi toplumsal ekoloji, ekolojik sorunlara kısa vadede ve pragmatist yaklaşan reformcu çevrecilikten tamamen farklı olarak radikal bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

EKOLOJİK SORUNLAR VE TOPLUM

Toplumsal ekolojinin temel hareket noktasını, toplumla doğayı karşı karşıya getiren sorunların toplum ile doğa arasında ortaya çıkmadığı, toplumsal gelişmenin içinden çıktığı, toplumsal gelişmeden kaynaklandığı düşüncesi oluşturmaktadır(Önder, 2002:70). Bugün genellikle kabul edilen toplumla doğa arasındaki karşıtlık ve bölünme, toplumsal alandaki bölünmelerden, insanların kendi aralarındaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır(Bookchin, 1999a:44). Bu nedenle Bookchin'e göre ortaya konulması gereken temel husus; ekolojik sorunlar ile içinde yaşadığımız “akıl dışı”, “anti-ekolojik” toplumun doğrudan ilişki içinde olduğudur. Sorunun kökeni, insanlığın doğayı sömürmesi ve hükmü altına alması gerektiği yolundaki kavrayıştır ki bu kavrayış, insanın insan üzerindeki tahakkümü ve sömürsünden kaynaklanmaktadır. Bookchin'e göre, bu kavrayış erkeğin ataerkil ailede kadını sömürmeye ve hükmü altına almaya başlamasına kadar uzanmaktadır. O zamandan beri, insanlar giderek yalnızca kaynak, özne yerine nesne olarak görülmektedir. Toplumsal tahakkümle ortaya çıkan hiyerarşiler, sınıflar, mülkiyet biçimleri ve devletçi kurumlar kavramsal olarak insanlığın doğayla ilişkisine taşınmıştır. Doğa da giderek tıpkı latifundialardaki köleler gibi acımasızca sömürülecek bir kaynak, bir nesne, bir hammadde olarak görülmeye başlanmıştır(Bookchin, 1996a:45). Bu anlayışın sonucu olarak da, bugün içinde bulunduğumuz ekolojik sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bu noktada, toplumsal ekoloji bazı sorulardan yola çıkarak ekolojik sorunlara çözüm aramaktadır: “ İnsan ve doğayı birbirinden ayıran çatışmacı toplumsal ilişki biçimi nasıl ortaya çıkmıştır? Bu çatışmayı mümkün kılan kurumsal oluşumlar ve ideolojiler nelerdir? İnsan ihtiyaçlarındaki artış ve teknolojiye gelişmeler bilindiğine göre, böyle bir çatışmanın önüne geçilebilirdi? Bu çatışma, ekolojik bir toplumda ortadan kaldırılabılır mi? Akılcı ve ekolojik bir toplum doğal evrim sürecinin içine nasıl yerleştirilebilir?”(Önder, 2002:51). Toplumsal ekoloji, bu sorulara cevap arayarak diğer ekolojik düşüncelerden farklı bir bakış açısı sergilemektedir.

Doğa - Toplum İlişkisi

Toplumsal ekoloji, statik doğa algısını reddetmektedir. Doğa, sadece öncesinde ve sonrasında yer alan anlardan koparılmış, bir an içinde pencereden baktığımızda gördüğümüz, yüce bir dağ zirvesinden seyrettiğimiz manzara değildir. Doğa bütün bu şeylerdir ve aynı zamanda bütün bunlardan daha fazla bir şeydir. Doğa, gittikçe farklılaşan ve karmaşıklaşan yaşam biçimlerinin birikimsel evrimidir(Bookchin, 1996b:48). Bu çerçevede toplumsal ekoloji, toplum-doğa ikilemini aşarak, biyolojik doğa ile insan toplumu arasındaki içiçeliği ve sürekliliği araştırmaktadır. Aynı zamanda da toplumsal evrim içinde meydana gelen ve insan toplumuyla doğal hayatı karşı karşıya getiren kırılma noktaları üzerinde yoğunlaşmaktadır(Önder, 2002:51).

“Birinci doğa” insani olmayan doğa, yani “vahşi doğa” olarak, doğal dünyanın özellikle de organik dünyanın birikimsel evrimi olarak tanımlanmaktadır.” İkinci doğa” ise, insanlar tarafından üretilen tüm değerleri içermektedir(Bookchin, 1996b:11). Yani toplumsal ve insani olan her şey ikinci doğa içine alınmaktadır. Bir bütün olarak doğanın bu iki gelişimini karşıt ve tamamen düalist bir zıtlık değil de son derece yaratıcı ve paylaşılan bir “evrim” olarak ele alan hemen hemen tek ekolojik düşünce toplumsal ekolojidir. Buna karşılık çevreciler birinci doğayı ikinci doğanın içinde eritme eğilimindedirler. Mistik ekolojistler ise, “biyo-merkezci” kavramlarıyla genellikle insanlığın sorunlarını ve ikinci doğayı küçümsemektedirler. Ve ilk doğayı “vahşi doğa” olarak yüceltme eğilimi taşırlar. Bu mistik ekolojistler insan türünü evrimsel bir hata, hatta bir “kanser” olarak görmektedirler. Bu şekilde insanlığın tarih boyunca elde ettiği kazanımları lanetleyip yok sayma eğilimindedirler. Hatta o kadar ki tüm kazanımları bir kenara itip ilkel yaşam biçimlerine geri dönmeyi savunanlar da çıkmaktadır. Mistik ekolojistlerin bu tür insan kazanımlarını değersizleştirici düşüncelerinin kökeninde, insan ve insani olan her şeye karşı bir nefret yatmaktadır. Yani, akla, bilime, teknolojiye, insan aklına dayanan her şeye nefret duyulmaktadır(İdem, 2002:9).

Toplumsal ekolojiye göre doğa, “varolan” her şey değildir. Doğa gittikçe genişleyen çok uzun bir farklılaşma süreci olarak görülmesi gereken evrimsel bir gelişimdir. Bu gelişim ne kadar farklı olursa olsun organik olmayandan organığe ve nihayet toplumsal olana doğru birikerek çoğalan, evrimsel bir süreçtir. Bu evrim ne vahşi doğada ne de toplumda tamamlanmamıştır. Doğayı bu şekilde durağan olarak değil de dinamik bir oluşum olarak ele aldığımızda; doğal ekolojiden bahsedildiği gibi toplumsal ekolojiden de bahsedilmektedir. Bu noktada asıl vurgulanması gereken, insan yaşamının çeşitliliğe ve karmaşıklığa ciddi oranda bağlı olduğu ve doğanın bir parçası olan insanın hayatını idame ettirmesinin, organizmaların giderek artan karmaşıklığa ve karşılıklı bağımlılığa doğru evrimleşmesine bağlı olduğudur(Kışlalıoğlu ve Berkes, 2001:14-15). Bu bağlamda, insanlığın iradi seçimiyle henüz tamamlanmamış doğal ve toplumsal evrimin yönünü değiştirebilme gücünün ne kadar hayati olduğu ortaya çıkmaktadır.

Toplumsallaşma derinlikli bir biçimde analiz edildiğinde ortaya çıkan sonuç, toplumun en ilkel biçiminin önemli ölçüde doğadan türemiş olduğudur. Toplumsal evrim, doğal evrimin insani bağlam içindeki bir uzantısıdır(Bookchin, 1999a:38). Cicero: “Ellerimizi kullanarak Doğa'nın alanı içinde kendimiz için ikinci bir doğa yaratıyoruz” demektedir. Buradan hareketle, insan dışındaki dünyayı ifade eden “birinci doğa” ve insanlar tarafından yaratılan “ikinci doğa” ayrımına varmaktayız(Bookchin, 1994:31). Bookchin, Cicero'nun ifadesinin eksikliğine değinmekte, ilkel, el değmemiş “birinci doğa”nın “ikinci doğa”ya dönüştürülmesi sürecinde sadece ellerin kullanılmadığını, bunun yanında birinci doğanın içinde ikinci bir doğa yaratılmasında düşüncenin, dilin ve karmaşık biyolojik değişmelerin de hayati bir önem taşımakta olduğunu belirtmektedir(Bookchin, 1999a:38).

İkinci doğa, toplum ve insani içsel doğa ile eş anlamlıdır ve her ikisi de iyi ya da kötü bir evrim geçirmektedir. Organik evrimin içinden temellenmesine karşın, toplumsal evrim organik evrimden daha farklıdır. Bilinçlilik, istenç, değişebilir kurumlar ve ekonomik güçlerin ve teknolojinin işleyişi organik dünyayı zenginleştirmek ya da onu yıkım noktasına taşımak için kullanılabilir. Bugün olduğu gibi, korkunç nitelemeler, özellikle hiyerarşi, sınıflar, devlet, özel mülkiyet ve ekonomik rakiplerini birbirlerinin pahasına büyüme ya da telef olmaya zorlayan rekabetçi bir pazar ekonomisi, “ikinci doğa”ya damgasını vurmaktadır(Bookchin, 1999b:51). Bookchin, ikinci doğanın yani en geniş ifadesiyle toplumun, birinci doğanın içinden çıktığı gerçeğine vurgu yapmakta ve toplum ile doğanın karşı karşıya gelmiş olmasından bağımsız olarak toplumsal hayatın her zaman doğal bir boyuta sahip olduğu gerçeğine işaret etmektedir.

Bookchin'in ekolojik toplum kavramı varolan durumun tarihin daha liberal bir yorumunu içerir. Hiyerarşik olmayan toplumlar içinde çoğulculuğa vurgu yapar. “Özgürlük, doğanın karşısında yer almaz, bireyden topluma, tercihlerden ihtiyaçlara yada kişisellikten sosyal uyumun ihtiyaçlarına doğrudur.”(Ungar, 2002:485). Buradan hareketle toplumsal ekoloji, toplumun dünya üzerinde birden bire ortaya çıkan bir olgu olmadığına dikkat çekmekte ve toplumsal hayatın doğaya karşı verilen acımasız savaşta zorunlu olarak bir taraf olmadığını, toplumun ortaya çıkışının, kökenleri insanın toplumsallaşmasının biyolojisine dayanan “doğal” bir olgu olduğunu kabul etmektedir(Bookchin, 1999a:38). Toplum-doğa karşıtlığını reddeden toplumsal ekoloji, bunun yanında, toplumu doğanın içinde eriten biyo-merkezci ve indirgemeci yaklaşımlara da karşı çıkmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre, her iki yaklaşım da tahakkümcü bir bakışı yansıtmaktadır. Toplum ve doğa ikiliğinden yola çıkan mekanistik yaklaşımlar, bunun sonucu olarak doğayı bir tahakküm nesnesine dönüştürmektedirler. Toplumu doğal hayatın diğer unsurlarından birine indirgeyen ve doğanın içinde eriten biyo-merkezci ve insan sevmez bakış ise, toplumu doğanın tahakkümüne sokmaktadır(Bookchin, 1996b:136).

Hiyerarşi ve Tahakküm

Toplumsal ekoloji, insanın doğaya tahakkümünün insanın insana tahakkümünden ortaya çıktığı fikrinden yola çıkarak toplumsal baskıyı geniş bir çerçevede ele almaktadır. Hiyerarşi ve tahakkümü, ekonomik sömürünün ötesinde, kuşaklar ve cinsler arasında, ailede, etnik gruplarda, siyasal, ekonomik ve toplumsal kurumlarda ortaya çıkan ve doğayı da içine alacak şekilde genişleyen sorunlar olarak görmektedir(Bookchin, 1999a:53-54).

Bookchin'e göre, geleneksel ideolojiler tahakkümü “doğa yasası” yakıştırmasıyla meşrulaştırmaktadırlar. Oysa toplumsal ekoloji, hiyerarşi ve tahakkümü daha geniş bir şekilde inceleyerek göstermiştir ki, hiyerarşi tamamıyla toplumsal bir kavramdır ve bütünüyle ikinci doğaya yani topluma aittir. Hiyerarşi kavramı, hayvanlar arasındaki tahakküm ilişkilerini tanımlamak için kullanılamaz çünkü, hayvanlar topluluğundaki tahakküm, insan topluluğunda

yer alan seçkinler topluluğunun baskı ve sömürsünden farklıdır. Hayvanlar yönetmek amacıyla kurumsallaşmadıkları gibi, kurumsallaşmış şiddet biçimleri de yaratmamaktadırlar. Dolayısıyla, hiyerarşi ve tahakküm köken itibarıyla ve taşıdıkları anlam bakımından zoolojik değil, toplumsal kavramlar olmaktadır(Bookchin, 1994:33).

Ekolojik sorunu, toplumsal bir sorun olarak gördüğü hiyerarşi ve tahakkümle ilişkilendiren Bookchin, ilkel toplumların hiyerarşi içermediklerini, basit bir cinsel işbölümü ve kan bağına dayalı organik cemaatler olduğunu belirtmektedir. Cinsel işbölümü ve kan bağına dayalı bu organik cemaatlerin zaman içinde hiyerarşik ve sınıflı toplumların dönüşerek parçalanmasının toplumla doğal dünyanın birliğini bozduğunu, tarihi süreç içinde en son gelişen nokta olarak devletin, yalnızca bir toplumsal idare sistemi olmasının ötesinde, profesyonel bir zor kullanma sistemi olarak toplumun organik birliğini sona erdiren, insanı insanın karşısına koyan çıkar çatışmalarına yol açtığı ileri sürmektedir(Bookchin, 1999a:74).

Toplumsal ekoloji, doğaya tahakkümü ortadan kaldırmak için insanın insan üzerindeki tahakkümünün, dolayısıyla buna yol açan hiyerarşinin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle ekoloji hareketinin, öncelikle tahakküm sorununu bütünüyle ele alması gerektiğini, ekolojik sorunların asıl nedeni olan hiyerarşi ve tahakkümün kapsamlı bir devrim fikrinden yola çıkarak ortadan kaldırılmasını savunmaktadır.

AKILCI-EKOLOJİK TOPLUMUN OLUŞTURULMASI

İnsanın doğa üzerindeki baskısının giderek artması ve bunun sonucunda ekolojik dengenin bozulmaya başlaması, önemli bir sorun olarak kendisini fazlasıyla hissettirmeye başlamıştır. Hızlı nüfus artışı, kentleşmedeki yoğunluk, teknolojinin getirdiği yıkıcı sonuçlar, ekolojik sorunları, çağdaş toplumların gündeminin ön sıralarına taşımıştır. Özellikle sanayi toplumuyla birlikte, insanın doğaya hakim olmaya başlaması çevre sorunlarını gündeme taşımıştır. Başta sanayileşmiş ülkelerde görülen çevre sorunları zamanla tüm dünyaya yayılmış, hatta günümüzde tüm evreni tehdit eder hale bürünmüştür. Ekoloji sorunlarının yoğun bir şekilde artması, bu alanda acil önlemler üretilmesini zorunlu hale getirmiştir. Çevreyi koruma ve sağlıklı ortamlarda yaşamının gerekliliğine dair fikirler, uluslar arası düzeyde tartışılmaya başlanmış ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

İnsanlığın başlangıcından itibaren çevre sorunlarına duyarlılık tespit edilmekle beraber 20. yüzyılın başlarında çevre sorunları ekseninde Batı toplumlarında gelinen nokta toptan tartışma konusu olmuş, özellikle yapılan eleştiriler, insanlığı doğrudan etkileyen akımların hatalarına karşı geliştirilmiştir. Bu doğrultuda aydınlanma düşüncesine yapılan eleştiriler artmış ve bütüncül ekolojik yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Zamanla ekolojik sorunların doğmasına neden olan her türlü düşünce ve eylem eleştirilmiş ve bu alanda düşünceleri eyleme dönüştüren gruplar oluşturulmuştur(Özer, 2001:36-37).

Felsefi düzeyde akılcı-ekolojik toplumun oluşturulması sürecine yol açan temel faktör, aydınlanma dönemine yapılan eleştirilerin yaygınlaşmasıdır. Ancak bu süreçte eski tahakkümcü anlayışın devlet ve toplumda etkisini sürdürmesi birçok alanda yeni sorunların doğmasına yol açmıştır. İnsanlığın kendini sorgulamasını getiren bu süreç, toplumsal eylemlerin doğmasına ve ideolojik fikri zemini hazırlanan ekoloji düşüncesinin gündeme gelmesine imkan tanımıştır. Fikri altyapının zamanla eylemlerle desteklenmesi, akılcı-ekolojik bir toplumun oluşumunun önünü açmıştır.

Akılcı- Ekolojik Toplumun Taşıdığı İlkeler

Akılcı-ekolojik toplum düşüncesinde, hayatın bütün alanlarının birbirleriyle ilişkileri olduğu düşünülerek bütüncül bir dönüşüm önerilmektedir. Aydınlanma ve onun ürettiği pozitivizmin ve bu değerler sisteminin yeniden sorgulanmasıyla başlayan bu süreçte, hayatın bütün alanlarının dönüştürülmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Mevcut üretim ve tüketim biçimi ve ilişkilerin devam ettiği süreçte, çevrenin korunması mümkün görülmemektedir. Merkezi, büyük ve hantal devlet ile çevre sorunları engellenememekte, büyük ve sorunlara yol açan teknolojiler, kirliliği önleyici teknoloji üretememektedir(Görmez, 2003:101).

Ekolojistler, doğaya meydan okumanın bireysel algılamayı sınırlandıracağını, böylelikle, insanın doğal dünyayla ve diğer türlerle birlikte algılanmasını engelleyeceğini ve insan-doğa uyumunun gerçekleşmeyeceğini iddia ederler(Hayward, 1998:49). Akılcı-ekolojik toplum düşüncesi, insan-doğa uyumunun gerçekleşmemesi nedeni ile

mevcut üretim ve tüketim ilişkilerinin çevre sorunlarına yol açtığını ileri sürmektedir. Mevcut üretim biçimi ve bunun sonucunda gerçekleşen tüketim ilişkileri devam ettikçe, akılcı-ekolojik toplum kurulamaz. Bu durumda da ekolojik sorunların giderek büyümesi kaçınılmaz olur. Bundan dolayı kitlelerin üretimi teşvik edilmeli, kitlesel üretim sağlanmalıdır. Kentleşmeyi sorun haline getiren mevcut üretim biçimi de değiştirilmelidir. Bu durum bazı ülkelerin sömürülmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda ülkeler arasında gelir dağılımında önemli eşitsizlikler oluşmakta, doğanın sömürülmesi de bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Görmez, 2003:100-101). Bu noktada akılcı-ekolojik toplum, kapitalist toplumun tarihsel gelişiminin yol açtığı, emek sürecinin makinaları da içerecek biçimde en ince ayrıntılarına kadar belirlenmesi, insanların ve kaynakların büyük sanayi işletmelerinde ve kentlerde yoğunlaşması, hayatın katmanlara bölünmesi ve bürokratikleşmesi gibi eğilimleri bütünüyle tersine çevirecek ve tasfiye edecek bir proje sunmaktadır.

Bookchin bu kapsamlı ve devrimci projesini şu ilkelere bağlamaktadır: (1) Hiyerarşi ve tahakkümün bütün tarzlarının, toplumsal sınıfların ve mülkiyetin ortadan kaldırılması gereklidir; (2) Kentler eko-topluluklara ayrılmalı, içinde yer aldıkları eko-sistemlerin kapasitelerine uygun biçimde tasarlanmalıdır; (3) Teknoloji eko-teknojojilere uyarlanmalı, kirlenme yaratmayacak ve yerel enerji kaynaklarından yararlanacak şekilde düzenlenmelidir; (4) Yeni bir "ihtiyaç" anlayışı geliştirilmelidir. Bu yaratılan değil, sağlıklı bir hayatı destekleyen ihtiyaçlara dair bir anlayış olmalıdır; (5) Tahakküm nosyonu insan bilincinin dışına atılmalı, insanların yönetimi yerini şeylerin yönetimine bırakmalıdır. Bu dönüşüm, yalnızca siyasal kurumları ve ekonomik ilişkileri değil, bütünüyle bilinci, hayat tarzını ve hayata atfedilen anlamı kapsamalıdır (Bookchin, 1996a:47). Bir diğer ilke ise "asgari devlet" anlayışına bile müsaade etmeyen, tahakkümsüz bir dünya kurma arayışıdır. Bookchin'e göre; hiçbir asgari devlet, asgari düzeyde kalmaz. Çünkü devlet, iktidarın toplumdaki ayrı bir sistematik içinde kurumsallaştırılmasıdır. Bu ise, süreç içinde yozlaşmış iktidara dönüşen ayrı bir "çıkar" yaratmak demektir. Asgari düzeyde de olsa, devletin en önemli sakıncalarından birisi de "konfederasyona dayalı siyaseti" bütünüyle imkansız hale getirmesidir (Bookchin, 1999a:16).

Önemli bir diğer ilke de, akılcı-ekolojik toplum fikri ve projesinin, toplumun doğal ve toplumsal tarihin yarattığı kazanımları koruması gerektiğine inanması, yani, uygarlık karşıtı bir yönelim içermemesidir. Zira Bookchin'e göre; uygarlığın en önemli katkılarından biri, genel bir "insan çıkarı" kavramı oluşturarak, insanlığı kabileci ve ulusçu kaygılardan, parçalanmalardan kurtaracak ortak bir insan doğası fikri geliştirmesidir. Uygarlığın ikinci bir katkısı, iradeli bir bireyin ortaya çıkışı için uygun ortam hazırlaması ve toplumsal hayatın ve kültürün kurucu unsuru olarak iradeye büyük önem vermesidir. İrade, bireyin yeterli, akılcı yargılar oluşturmaya muktedir, dolayısıyla kendini yönetebilir bir varlık olmasını ifade etmektedir. Uygarlığın içinden gelen bu fikirler, ekolojik toplum oluşturmak için de hayati öneme sahip değerler olmaktadır (Bookchin, 1994:461-462).

Toplumsal ekoloji, ekolojik sorunların, reformcu çevreciliğin önerdiği çözümlerle önlenemeyeceğini, bir zihniyet değişikliğinin gerektiğini vurgulamaktadır. Bookchin'e göre, artık doğal çevreyi korumak ve güçlendirmek için yeni tekniklerden dem vurmamak yetmemektedir. İnsanlığın yaşama bakışını ve doğayı kabile toplumlarından beri çarpıtan özel mülkiyet engellerini tanımayan bir insan kolektifliği gibi, komünal olarak yeryüzüyle ilgilenmeliyiz. Kentlerimiz topluluklara yada eko-topluluklara ayrılmalı, içinde yaşadıkları eko-sistemlerin kapasitesine uygun olarak nicelik ve ustalıkla tasarlanmalıdır. Teknolojimiz, eko-teknojojilere uyarlanmalı ve geliştirilmeli, en az hatta hiç kirlenme yaratmayacak biçimde yerel enerji kaynakları ve maddelerinden yararlanmak üzere incelik ve ustalıkla düzenlenmelidir. Aynı zamanda günümüzün tüketim toplumunun anlayışından farklı olarak yeni bir ihtiyaç anlayışı geliştirmeliyiz; bu, medyanın dikte ettiği "ihtiyaçlar" a değil, sağlıklı bir yaşamı destekleyen ve bireysel isteklerimizin ifadesi olan ihtiyaçlara dair bir anlayış olmalıdır. Toplumun yönetiminde doğrudan kişisel ilişkiler dolayımı yerine çevremizde ve toplumsal ilişkilerde insan ölçeğini hayata geçirmeliyiz. Toplumsal yada kişisel, tüm tahakküm tarzları kendimize, içinde yaşadığımız topluluğa ve doğamıza ilişkin düşüncelerimizden atılmalıdır. İnsanların yönetilmesinin yerini şeylerin yönetilmesi almalıdır. İfade ettiğimiz devrim, sadece politik kurumları ve ekonomik ilişkileri değil; bilinci, yaşam tarzını, erotik arzuları ve hayatın anlamını yorumlayışımızı da kucaklamalıdır. Ekoloji hareketi, radikal bir biçimde kapsamlı bir devrim fikrine olan ihtiyacı göz önüne almadan, sadece kirlenme ve korunma ile ilgili reformlarda, yani sadece "çevrecilik" de takılıp kaldığı takdirde mevcut doğa ve insan sömürüsüne dayalı sistemin emniyet subabı olmaktan öteye gitmeyecektir (Bookchin, 1996a:47-48).

Toplumsal Ekolojinin Hedefi: Konfederal Yerel Yönetimlerin Oluşturulması

Özgürlükçü konfederal yerel yönetim projesi, bir bütün olarak toplumun ve toplulukların sıradan yurttaşlar tarafından yönetilmesine imkan verebilecek, doğrudan demokrasi kurumlarının oluşturulması ve bunların yaygınlaştırılması projesidir. Bu eski anlamına bağlı olarak politikanın yeniden hayata döndürülmesi demektir. Hiçbir şekilde, yurttaşların cumhuriyetçi devlet sürecine katılımlarını genişletmek anlamına gelmemektedir. Hatta inisiyatif ve referandum gibi araçları kullanmayı yaygınlaştırmak, ulus-devletin “demokratikleşmesi” amacını dillendirmek anlamına da gelmemektedir. Kısacası, özgürlükçü yerel yöneticilik, demokratik reformlar yapmaya çalışarak devletin üzerindeki “demokratik” peçeye nakış işlemeye çalışmamaktadır.

Bookchin’e göre, konfederal yönetimler bağlamında, toplumun ekolojik ilkelere göre yeniden yapılandırılmasında dört temel ilkedен söz edilebilir: (1) “Halk/yurttaş meclisleri”nin yeniden canlandırılması; (2) Meclislerin konfederasyonu; (3) Gerçek yurttaşlığın okulu olarak komünal ve konfederal siyasetin inşası; (4) “Mülkiyetin belediyeleştirilmesi” yoluyla yerel topluluğun ekonomik yetkiyle donatılması ve ortak üretim politikasının formülasyonunun kamusal demokrasi esasında gerçekleştirilmesi (Bookchin, 1994:159).

Özgürlükçü yerel yöneticiliğin amacı, yok olmuş olan kamusal alanı yeniden canlandırıp yeni bir politik alana dönüştürmek ve pasif seçmenlerin ötesinde aktif yurttaşlar oluşturmaktır. Özgürlükçü yerel yöneticilik, aktif yurttaşlar tarafından oluşturulan mahalle ve kasaba meclis toplantılarında yurttaşların iktidarını kurumsallaştırarak, radikal anlamda, politikanın köklerine geri dönmekte, doğrudan demokrasiyi dirilterek yaymaya çalışmaktadır. Özgürlükçü yerel yöneticilik, yerel yönetimlerin potansiyel olarak özgürlükçü kurumlara olduğunu düşünmektedir. Yerel yönetim, hiçbir şekilde demokratikleşmeden ayrılmaması gereken bir kavramdır. Zira onun potansiyel olarak devrimci karakterini oluşturan özellikle doğrudan demokrasinin kurumsallaşması için gerekli koşulları yaratabilmesidir.

Ekolojik topluma geçiş sürecinin en önemli iki unsuru, özgürlükçü kurumların oluşturulması ve siyasetin yeniden formüle edilmesidir. Özgürlükçü kurumlar, bütün çağrışımlarıyla “insanlarla doldurulmuş” kurumlardır. Temsili ve anonim ilişkiler çerçevesinde değil, doğrudan, yüz yüze ilişkiler çerçevesinde yapılanmıştır. Katılımı, ilgiyi ve etkinliği öne çıkaran bir yurttaşlık duygusuna dayanmaktadır. Özgürlükçü kurumlara hayat veren temel ilke, bireylerin kendi toplumsal işlerini doğrudan yönetebilecekleri inancıdır. Tarih, insanlığa özgürlükçü biçimler konusunda geniş bir repertuar sunmaktadır. Yurttaş meclisleri bu çerçevede büyük önem taşımaktadır. Özgürlükçü kurumların en temel işlevi, bireylerin kendilerini var olan toplumsal işleştirmen ayırarak, kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabilecekleri bir “kamusal alan” oluşturmalarına imkan vermesidir. Bunun sonucu, kişisel ve kamusal anlamda “yeniden iktidar kazanma”, “yeniden güçlenme”dir (Bookchin, 1996b:194).

Ekolojik topluma geçiş sürecinin ikinci unsuru, siyasetin ve yurttaşlığın yeniden hayata geçirilip zenginleştirilmesidir. Günümüzde siyaset devlet idaresine, yurttaş da seçmene indirgenmiştir. Öncelikle yapılması gereken siyasetin formülasyonu ile idari uygulamasını kesin bir şekilde birbirinden ayırmaktır. Siyasal partiler temelinde işleyen temsili sistem, demokrasiye aykırıdır ve kontrol amaçlı bir yapıdır. Çünkü, hem siyasetin belirlenmesini hem de yürütülmesini bir uzmanlık işine dönüştürmektedirler. Siyasetin ve yurttaşlığın yeniden canlandırılması, her bireyin politikanın formülasyonuna katılmaya muktedir olduğu bir toplumun yaratılmasından geçmektedir. Bu anlamda siyasetin gerçek birimi, özyönetime dayalı yerel topluluklardır (Bookchin, 1999b:308-309).

Gundersen, merkezleşmenin ekolojik değerine ilişkin Bookchin’in birbiriyle bağlantılı üç teze sahip olduğunu belirtmektedir: (1) Yerel ölçek, ekolojik olarak verimlidir. (2) Yerel ölçek, ekolojik olarak eğiticiştir. (3) Ütopycılık, ekolojik bir gerekliliktir (Gundersen, 1998:195). Ekolojik toplum, ekonomisini de yerel yönetime dönüştürecek ve kaynaklarını konfederal sisteme dahil edecektir. Özgürlükçü yerel yönetim, ekonominin yerel yönetimin eline geçmesini ve özyönetimin bir uzantısı olarak yurttaşlar tarafından yönetilmesini gerektirmektedir. Bu, kolektifleştirme yada devletleştirmeden farklı olarak, mülkiyetin denetiminin kendi çıkarlarını temsil eden mesleki gruplara değil, yurttaş meclislerinin eline verilmesi, ekonomiyi kamusal alanın bir parçası haline getirecektir ve toplumsal hayat için gerekli malları ortak kullanıma açacaktır. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları ürünlere, çalışma kapasitelerinden bağımsız olarak ulaşma imkanına kavuşacaklardır (Bookchin, 1999b:330-332).

Toplumsal ekolojiye göre yerellik, kent yaşamının tüm kurumları için uygulanmalıdır. Kentteki dev müzeler ve tiyatro merkezleri gibi kültürel yapıların yerine her mahallede kurulacak küçük müzeler ve tiyatrolar almalıdır.

Üniversiteler öğretim ve araştırma merkezleri olarak hizmetlerine devam etmelidir. Büyük hastaneler yerine küçük klinikler ve sağlık ocakları geliştirilerek sağlık toplumsallaştırılmalıdır. Bu kurumların kontrolleri özel mülkiyetten kurtarılmalı, buldukları yerleşimdeki topluluğun kontrolüne verilmelidir. Böylelikle, toplumsal politik yaşamın diriltilmesi için gerekli olan kurumsal düzenlemeler ile, psikik ve toplumsal yaşamın iç içe işlenmesinin ve geliştirilmesinin yolu açılacaktır(İdem, 2002:15-16).

Toplumsal ekoloji, bir yandan bir yerleşimin coğrafi olarak insani ölçekte olmasını, politik kararların bu yerleşimin halk meclisinde doğrudan demokrasi yoluyla oluşturulması gerektiğini savunurken, diğer yandan da eğer bir yerleşim, kendini komşusu olan yerleşimlerin, bölgelerin, büyük coğrafi alanların ve giderek tüm insanlığın bütünüleyici bir parçası olarak görmediği, dünyasını sadece bu ölçeğin içine sıkıştırdığı zaman izole, kendi içine dönük ve dar görüşlü bir toplum oluşturma tehlikesine de hassasiyetle vurgu yapmaktadır(Ata, 2002:22). Konfedere sistemin gelişiminin en üst noktasına ulaşmış toplumsal bir örgütlenme haline gelebilmesi için ekonominin konfedere hale getirilmesi, yani yerleşimlerdeki çiftliklerin, fabrikaların ve diğer gerekli girişimlerin yerel yönetimlerin eline verilmesi gerekmektedir.

Toplumsal ekolojiye göre, ekonominin yerelleştirilmesi, “mülkiyetin” (fabrikaların, atölyelerin, toprakların, çiftliklerin vb.) yerel yönetimlerin elinde olmasını ve ekonominin halk meclisindeki tüm yurttaşlar tarafından yönetilmesini önermektedir. Yurttaşlar, topluluğun ekonomik kaynaklarının kolektif “sahipleri” olacaklardır. Toprak ve yatırımlar artan bir şekilde topluluğun gözetimine, halk meclislerindeki yurttaşların ve bu meclislerin konfederal meclislerdeki temsilcilerinin gözetimi altına girecektir. İşlerin nasıl planlanması gerektiği, hangi teknolojilerin kullanılması gerektiği veya hangi malların dağıtımının yapılması gerektiği ise ancak pratikte çözülecek sorulardır. Ama rasyonel ve ekolojik standartlar tarafından yönlendirilen ihtiyaçları karşılayacak olan malların kaliteli ve kapitalizme alternatif oluşturabilecek seviyede olması gerekmektedir(Bookchin, 1994:203).

Toplumsal ekoloji, konfederal özgürlükçü yerel yönetimlerin bölgesel ihtiyaçlarını karşılamak için insani ölçekte düzenlenmiş çok yönlü endüstriyel projelerini, organik tarım şekillerinin kullanımını, güneş, rüzgar, metan gibi diğer enerji kaynaklarını ve eko-teknolojilerinin kullanımını amaçlamaktadır. Halkın sorunlarına yönelik, beceriyle sorunlarını çözmek ve her bireyin her yönüyle kendisini geliştirmesi için boş zamanı amaçlamaktadır.

Ekolojik krizin köklerini araştırmak istiyorsak, insanın doğaya hükmetme düşüncesinin ve daha da vahimi bunun bir gereklilik olduğu varsayımının köklerini araştırmalıyız. Ekolojik krizin nedenlerini ne sadece teknolojide, ne nüfus büyümesinde, ne halkların sorumsuz tüketiminde ne de doğa üstü bir gücün insanları cezalandırmasında aramalıyız. Bookchin’e göre, “bugünkü ekolojik krizin köklerini bulmak için sadece tekniğe, demografiye, büyümeye ve sağlıksız refaha bakmak yetmez; bunların altında yatan ve insan toplumunda sadece burjuva, feodal ve antik toplumda değil, genel olarak sınıflı toplumda değil, bizzat uygarlığın şafağında hiyerarşi ve tahakkümü üretmiş olan kurumsal, ahlaki ve tinsel değişmelere çevirmeliyiz gözümüzü”(Bookchin,1996a:44-45). Peki öyleyse, doğaya hükmetme düşüncesinin kaynağı nedir? İnsanın kendi doğasına hükmetmeden dışsal doğaya hükmetmesi olanaklı mıdır? Toplumsal ekoloji, insanın doğaya hükmetmesi ve sömürmesi gerektiği şeklindeki varsayımın, insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklandığını savunmaktadır.

Toplumsal ekoloji hareketi, insanın doğal ortamıyla olan ilişkilerini ele almaktadır. Ancak bu aslında paradoksal bir önermedir. Zira insan, kendisiyle doğal ortamı arasındaki bir ilişkinin varlığından söz etmemize izin verecek derecede doğal ortamı karşısında farklılaşmışsa, ilişkide bulunduğu ortam da artık başlangıçtaki kendi saf “doğal”lığı içinde olmayıp, insanın etkin bir özne olarak gerçekleştirdiği müdahalenin izlerini taşıyor demektir. Doğa, insanın bilinçli müdahalesine maruz kaldığı ölçüde, artık doğal değildir. Bu durumda, insanla doğa arasındaki ilişkide “doğal denge”yi korumaya ya da yeniden kurmaya kalkışmak, vicdan temizlemeye yönelik bir “illüzyon”dan kaynaklanmıyorsa, belirli bir depolitizasyon programının en kurnazca tuzaklarından birine düşmekten başka bir şey değildir(Cangızbay, 1989:40). İnsan doğal dengeyle tümüyle uyumlu kalsa, zaten beşeri değil, zoolojik dizide yer alan salt antropolojik bir varlık olurdu.

TOPLUMSAL EKOLOJİ AÇISINDAN GENEL EKOLOJİK HAREKETLERİN ELEŞTİRİSİ

İki temel çevreci hareket dikkat çekmektedir. Bunlar, Mistisizme boğulmuş “biyomerkezci” bir anlayışın hakim olduğu derin ekoloji ve reformist çevre hareketidir. Derin ekolojinin temelinde “insan-sevmez”, “antiteknolojik”,

“antiussalıcı”, “doğa” ile “mistik” bir “birlik” düşüncesi yatmaktadır. Çevrecilik hareketinde ise pragmatik, “insan merkezli”, sistem için sistemi eleştirmektense sistemin uygulamalarını görünürde yumuşatan, ancak mevcut sömürücü sistemi yaptıklarıyla meşrulaştıran bir “sübab” görevi görmekten öteye geçemeyen “çevre mühendisliği” yatmaktadır (Tamkoç, 1994:87).

“Derin ekoloji” kendisini “doğa-merkezli” bir düşünüş olarak “insan-merkezli” çevreciliğin tam tersi olarak tanımlar (Tamkoç, 1994:87-91). “Vahşi doğa”yı merkez alan bu düşünüş, temelde idealist olup doğa ile mistik bir “birlik” olarak bütünleşme yolunu Budizm’de, Taoizm’de ve özellikle diğer doğu dini düşüncelerinde bulur (Elkins, 1989-90:82). Derin ekoloji, insanın doğadan etkileşmesini “ilk günah” olarak görüp buna lanet etmekle kalmamakta, evrimsel süreçteki farklılıkları görmezden gelip canlı cansız her şeyi “eşdeğer” sayarak bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılacağını savunmaktadır.

Bookchin’e göre; derin ekolojinin ekolojik bunalımdan insanlığı sorumlu tutan yaklaşımı, doğadaki sorunların bazı toplumsal sorunların bir uzantısı olduğunu görmeyi engellemektedir. Ona dahil olan herkesin ekolojik tahribata yol açtığı farklılaşmamış bir “insanlık” tan söz ederek, insana biyolojik bir “doğuştan günah” yüklemektedir (Bookchin, 1999a:22). Derin ekoloji insanın sahip olduğu akıl yürütme, alet yapma, teknoloji tasarlama, sembolik bir dil aracılığıyla iletişim kurma kapasitesini yalnızca biyosferi tahrip ettiği için değil, biyosferin “iyiliği” için de kullanılabilmesini görememektedir. İnsanın “birinci doğanın” gelişimine yapabileceği olumlu yada olumsuz katkının yalnızca insanın duyarlılığı ile ilgili olmadığını, asıl olarak nasıl bir toplum kurduyuyla ilgili olduğunu değerlendirememektedir (Bookchin, 1994:44).

Bookchin, derin ekolojinin doğanın içsel değerine dayalı “kendini gerçekleştirme” ve “biyosferik eşitlik” ilkelerini de eleştirmektedir. Ona göre, “birinci doğa” ekolojik bir etiğin zemini olarak görülebilir, ama birinci doğa “kendinde etik” değildir. Yani, doğa her zaman en iyisini bilmez. Doğada “içsel değer” aramak, doğanın özünde etik bir ilke bulunduğunu düşünmek, yalnızca bir yakıştırma. Çünkü yeryüzündeki tek “etik özne” insandır. Etik de hayatın ortaya çıkışıyla birlikte değil, insan türünün hayata dahil olmasıyla eşzamanlı bir varoluşa sahiptir. Yalnızca insanlar, davranışının haklar, görevler ve sorumluluklar temelindeki ilişkiler aracılığıyla kurumsallaşabilirler. Bu bağlamda, insan olmayan doğaya atfedilen içsel değer, ikinci doğanın ürünlerinin birinci doğaya yansıtılmasından öteye bir anlam ifade etmemektedir (Bookchin, 1999b:46-47). Bu bağlamda, Bookchin’e göre; doğal dünyanın içsel değerine dayalı kendini gerçekleştirme hakkı, mantıksal sonucuna götürülürse, insanın sıtma taşıyan sivrisinekleri öldürme hakkı bulunmamaktadır.

SONUÇ

Başlangıçta ütopya olma niteliği ağır basan toplumsal ekoloji düşüncesi, günümüzde kendine has ilkeleriyle modern topluma alternatif bir toplum oluşturma yolunda önemli gelişme sağlamıştır. Ekolojik akımlar içerisinde en tutarlı ve somut verileri olan toplumsal ekoloji, toplumun ekolojik topluma dönüştürülmesinin herhangi bir devrim veya zorlama olmadan gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bunun için de ekolojik toplum tasavvurunun mimarları tarih bilincine ve özgürlüklerin genişletilmesine güvenmektedir.

Toplumsal ekoloji düşüncesi, anarşist birey yada gruplar tarafından geliştirilmiş ve işlenmiş olmasına rağmen, toplumsal ekoloji düşüncesinde tamamıyla devletin ortadan kaldırıldığı ve kaosun hakim olduğu bir düzen sözü konusu değildir. Toplumsal ekoloji, merkeziyetçilik yerine ademi merkeziyetçiliği savunmakta, ademi merkeziyetçiliğin kişi özgürlüklerini genişleteceğini belirtmektedir. Özgürlüklerin genişletilmesi ise, ekolojik topluma giden yolda atılmış bir adım olarak görülmektedir. Toplumsal ekoloji, insan-tabiat arasında ve tabiatdaki diğer bütün varlıklar ile tabiat arasındaki ilişkilere bütünsellik açısından bakarak bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı reddetmektedir. Bununla birlikte bütünü parçalardan farklı ve değerli olduğunu, bütünü oluşturan parçaların kendi içinde bir bütünlük oluşturduğunu belirtmektedir.

Toplumsal ekoloji düşüncesi pratik ile teorik arasında birebir bir örtüşmenin olmadığını, teorinin her zaman pratiği tam yansıtmadığını belirtmektedir. Bu nedenle bilgi edinme yolunun sadece deney ve gözleme dayalı bilgiden ibaret olmadığını belirtmektedir. Toplumsal ekoloji, toplumda değerlerin, metafizik olayların ve mistik düşüncenin bilgi edinmede araç olarak kullanılabilmesini kabul etmektedir.

Toplumsal ekolojiye göre, toplumda kentler küçük ölçeklidir. İlişkiler yüz yüze ve dolaysızdır. Toplumsal ilişkiler organikdir. Toplumsal kararlar doğrudan halkın katılımı ile alınır ve doğrudan demokrasi şekli uygulanır. Toplumda özel mülkiyet olmadığından üretimden herkes ihtiyacına göre yararlanır. Toplum yönetimi için asıl sorumluluk halk meclislerindedir. Konfederal yerel yönetimler birliği daha çok idari kararların uygulanmasıyla ilgilendir. Vatandaşlar karar alımına doğrudan katıldıkları için alınan kararları sahiplenir ve arkasında dururlar.

Toplumsal ekoloji düşüncesinin toplum tasavvuruna göre, yaşlılar gençleri, erkekler kadınları, devlet toplumu, bireyler doğayı tahakküm altına almış ve bir bakıma sömürmektedir. Toplumdaki bu sömürün bitmesi ve insanların doğa ile barış içinde yaşaması için mevcut toplumsal yapının değişmesi ve toplumun ekolojik ilkelere göre yeniden kurulması gerekir. Bu düşünce ve iddialar ütopyik de olsa ekolojik bunalımları dile getirdiği ve mevcut sistemi sorguladığı için önemlidir. Herhangi bir düşüncenin olgunluğa ermesi kendi kendisiyle hesaplaşmasına bağlıdır.

Toplumsal ekoloji hareketi, doğa sorunu ile toplumsal sorun arasında bağ kurarak, modern toplumun doğasını sorgulamaktadır. Ekolojik bunalımı modern toplumun işleyişindeki bir aksaklık olarak değil, aksine modern toplumun başarısının yol açtığı bir bunalım olarak görmektedir. Çünkü modern siyasal-toplumsal örgütlenme ve bu örgütlenmeye kaynaklık eden değerler sistemi, doğa ve toplumu karşıtlık temelinde ele almaktadır. Dolayısıyla ekolojik bunalım, modern-endüstriyel toplumun doğasından kaynaklanmaktadır. Bu bunalımı çözmek için toplumsal ekoloji hareketi akılcı ekolojik toplumu yaratmak, doğayı ve insanı özgürleştirmek ve insanileştirmek, aynı zamanda insanın insana ve insanın doğaya tahakkümünü kaldırmak amacıyla konfederal bir siyasal sistemi ve yerleşmeyi önermektedir. Bu önerileri ortaya koyarken, toplumsal ekoloji hareketi kendini diğer çevreci hareketlerden ayırmakta, onların insanı merkeze alan, sömürüyü meşrulaştıran ve toplumsal ve felsefi derinlikten uzak çözümlerini radikal bir biçimde eleştirmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü* (Çev.Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bookchin, M. (1996a). *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Çev.Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bookchin, M. (1996b). *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi: Diyalektik Doğalcılık Üzerine Denemeler* (Çev.Rahmi G. Öğdül), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Bookchin, M. (1999a). *Toplumu Yeniden Kurmak* (Çev.Kaya Şahin), İstanbul: Metis Yayınları.

Bookchin, M. (1999b). *Kentsiz Kentleşme: Vatandaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Hayward, T. (1998). *Political Theory And Ecological Values*, Great Britain: St. Martin's Press.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (2001). *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*, Ankara: Odak Yayınevi.

Makaleler

Ata, S. (2002). "Toplumsal Ekolojinin Politikası", *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, Sayı:1,Bahar, s. 21-27.

Cangızbay, K. (1989). "Habeas Coccus'tan Habeas Oikos'a veya Ekolojizmin Zorunlu Güzergahı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 3, Haziran.

İdem, Ş. (2002). "Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?", *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, Sayı:1, s. 7-20.

Önder, T. (2002). "Toplumsal Ekoloji Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:70.

Özer, M. A. (2001). "Ekolojik Harekette Yol Ayrımı: Yeşiller ve Derin Ekoloji", *Yerel Yönetim ve Denetim*, Sayı: 9, Eylül.

Stephan, E. (1989-90). "Mistik Ekoloji Politika", *Telos*, Kış 1989-90, Sayı: 82.

Tamkoç, G. (1994). "Derin Ekolojinin Genel Çizgileri", *Birikim*, Sayı: 57-58, Ocak-Şubat, s.87-91

Ungar, M. (2002). "A Deeper, More Social Ecological Social Work Practise", *Social Service Review*, September, s.481-497.